

Opinionsrapportering inom det nazistiska partiet

bP 505/11

BEREDSKAPSNÄMNDEN
FÖR PSYKOLOGISKT FÖRSVAR

Jan Olof Höök
September 1966

Meddelande nr 11

Opinionsrapportering inom det nazistiska partiet

Aryeh L. Unger.

The Public Opinion Reports of the Nazi Party.

Public Opinion Quartely, Winter 1965-66 page 565-582.

Denna artikel handlar om totalitära partiets sätt att förse sina ledare med färsk information om opinionsläget inom landet. De beslagtagna arkiven från det Tredje Riket ger en inblick i hur det nazistiska partiet utförde denna uppgift. Artikeln behandlar omfattningen och kvaliteten av det nazistiska partiets rapporter, som huvudsakligen är grundade på rapporter från lokala och regionala partifunktionärer. Författaren jämför också dessa rapporter med liknande material från den nazistiska säkerhetstjänsten.

Regimen i moderna totalitära stater har funnit det vara av stor vikt att få ständiga rapporter om opinionsläget i landet. Men här möter betydande svårigheter, ty vid ökade påfrestningar för befolkningen ökar också behovet av opinionsmätningar samtidigt som svårigheterna att mäta opinionen blir större, ju flera påbud och restriktioner som införs av regimen.

Rapportsystemets uppbyggnad

Nazistiska partiets rapportsystem byggde främst på information från de lokala och regionala partiorganen. Denna vandrade sedan uppåt inom parti-hierarkin.

Fältrapporter insändes inom varje region en gång i månaden, speciella nyheter sändes omedelbart eller i en veckorapport. Däremot rapporterade det regionala partiorganet varje vecka till partiets kansli, vanligen via teleprinter. Den regionala rapporten innehöll material från distriktsrapporten, och dessutom från sektioner inom regionalkontoren t ex material från propagandasektionen, sektionen för jordbrukare osv.

Opinionsrapporter från det nazistiska partiet

Årven J. Unger.
The Public Opinion Reports of the Nazi Party.
Public Opinion Quarterly, Winter 1965-66 page 565-582.

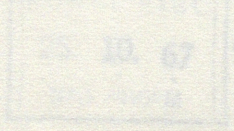
Den här artikeln handlar om totalitära partiers sätt att föra sina ledare med frisk information om opinionsläget inom landet. De beaktas också utifrån det tredje riket för en insikt i hur det nazistiska partiet utövade denna uppgift. Artikeln behandlar omfattningen och kvaliteten av det nazistiska partiets rapporter, som huvudsakligen är grundade på rapporter från lokala och regionala partifunktionärer. Författaren jämför också dessa rapporter med liknande material från den nazistiska säkerhetsstaten.

Regimen i moderna totalitära stater har funnit det vara av stor vikt att få ständiga rapporter om opinionsläget i landet. Men här möter betydande svårigheter, ty vid ökade påfrestande för befolkningen ökar också behovet av opinionsmätningar samtidigt som svårigheterna att mäta opinionen blir större, ju flera påbud och restriktioner som införs av regimen.

Rapportsystemets uppbyggnad

Nazistiska partiets rapportsystem byggde främst på information från de lokala och regionala partigrupperna. Dessa använde sedan uppgift inom partihierarkin.

Fältrapporter insändes inom varje region en gång i månaden, speciella typer användes omedelbart eller i en veckorapport. Därmed rapporterade det regionala partigruppen varje vecka till partiets kansli, vanligen via telefoner. Den regionala rapporten innehöll material från distriktsrapporten, och dessutom från sektioner inom regionalkontrollen i ex material från propagandasektionen, sektionen för jordbrukare osv.

Partiets högsta ledare fäste stor vikt vid rapportsystemet, vilket framgick vid ett flertal tillfällen då underavdelningarna blev påmind om det vitala behovet av fullständiga och regelbundna rapporter. Ett cirkulärbrev från det regionala kontoret i Baden den 19 november 1942 lyder: "Det regelbundna avsändandet av fältrapporter syftar till att kontinuerligt förse der Führer och hans kansli med information om den allmänna moralen och om förändringar i dagsläget. Sålunda har partiets rapportsystem utvecklat till ett hjälpmedel för partiets ledning, som inte får underskattas, och särskilt i krigstid inte kan undvaras."

Fältrapporternas innehåll

En stor del av fältrapporterna berörde ineffektiviteten och missförhållanden inom officiella organ med den underförstådda åsikten att de riskerade den allmänna opinionens misshag. Utredningar och åtgärder följde ofta efter dessa klagomål från de underordnade partiinstanserna. Ledarnas angelägenhet att upptäcka och om möjligt rätta till även obetydliga misshäligheter som hotade att öka den negativa opinionen, visar sig tydligast i att partikansliet självt i många fall följde upp frågor och klagomål från de regionala ledarnas veckorapporter.

Andra återkommande ämnen i fältrapporterna var sabotagehandlingar, effekter av flygräder, utländska arbetares och 'fientliga elements' t ex judars och exkommunisters uppförande. Rykten, i den mån de kom till partifunktionärernas kännedom, rapporterades regelbundet vidare, antingen det rörde den finansiella stabiliteten när beslut om nya skatter tillkännagivits, eller kommande framgångar i t ex Nordafrika. Kyrkliga aktiviteter upptog också en stor del av utrymmet i fältrapporterna. Den vikt partiets ledare fäste vid sådan information framgår tydligt av de många detaljerade rapporter som kom från alla nivåer inom partiorganisationen.

Det sista återkommande ämnet i rapporterna handlar om uppskattningen av lokala propagandaåtgärder. De grundar sig på rapporter från de lokala organisationernas egna propagandaaktiviteter samt på kommentarer av filmer, radioprogram och tidningsartiklar, med speciellt avseende på deras effekt ur propagandasyfte. Som väntat framhöll det stora flertalet rapporter den egna organisationens aktiviteter, ibland medgavs vissa brister, men då fanns vanligen flera förmildrande omständigheter. Beträffande filmer, radioprogram och tidningsartiklar var rapporterna ofta mer kritiska. De lokala partifunktionärerna betraktade det tydligen

Partiets högsta ledare läste läste stor vikt vid rapportstycket, vilket fram-
gick vid ett flertal tillfällen då underavdelningarna blev påminda om det
vitala behovet av fullständiga och regelbundna rapporter. Ett särskilt
brev från det regionala kontoret i Baden den 19. november 1945 lyder: "Det
regelbundna avvärdandet av lätrapporter syftar till att kontinuerligt
föra den Führer och hans kansli med information om den allmänna motståndet
och om förändringar i dess läge. Sådana har partiets rapportsystem ut-
vecklat till ett hjälpmedel för partiets ledning, som inte får under-
skattas, och särskilt i kritiska lägen kan undvika."

Lätrapporternas innehåll

En stor del av lätrapporterna berörde intellektiviteten och missförhållan-
den inom officiella organ med den underförstådda åsikten att de räkna-
de den allmänna opinionens misär. Utredningar och åsikter följde ofta
efter dessa klagomål från de underordnade partistämmanas. Ledarnas engage-
rament att upptäcka och om möjligt rätta till även oöstyliga missför-
hållanden som hotade att öka den negativa opinionen, visar sig tydligt i
att partikansliet ställt i många fall följde upp frågor och klagomål från
de regionala ledarnas veckorapporter.

Andra återkommande ämnen i lätrapporterna var arbetsförhållningar, effek-
ter av flyttningar, utländska arbetare och 'identitets ämnen' i ex ju-
-dicia och exkommunikation. Riketen, i den mån de kom till parti-
funktionärernas kännedom, rapporterades regelbundet vidare, antingen det
rörde den finansiella stabiliteten när beslut om nya skatter tillkänn-
gavs, eller kommande framgångar i ex Nordafrika. Kyrkliga aktiviteter
fick också en stor del av utrymmet i lätrapporterna. Den vikt
partiets ledare läste vid sådan information framgår tydligt av de många
heltäckande rapporter som kom från alla nivåer inom partiovervakningen.

Det stora återkommande ämnet i rapporterna handlar om uppehållet av
lokala propagandasågar. De grundar sig på rapporter från de lokala
organisationernas egna propagandasaktiviteter samt på kommentarer av
filmer, radioprogram och tidningsartiklar, med särskilt avseende på
dessa effekter. En propagandasäfte. Som väntat framhöll det stora
flertalet rapporter den egna organisationens aktiviteter, ibland medgeva
vissa brister, men då fanns vanligen flera förmlibrande omständigheter.
Fotbollsfilmer, radioprogram och tidningsartiklar var rapporterna
ofta mer kritiska. De lokala partifunktionärerna betraktade det tydliga

som sin uppgift att inte bara rapportera den allmänna reaktionen utan också förmedla sina egna omdömen, fastän de ofta var omformade för att gesken av att vila på en bredare grund.

Otvivelaktigt hade partiets fältrapporter, som täckte varje lokalavdelning, en stor betydelse för partiets 'Menschenführung', dvs den allmänna moralen. Det är samtidigt klart, både av vad som framgår och vad som inte framgår av rapporterna, att partiet aldrig övervann den grundläggande svårigheten, nämligen att folket i en totalitär stat vanligen inte framför sina tvivel och sin kritik av regimen i närvaro av dess representanter. Partiet opererade helt öppet, och dess medlemmar och tjänstemän var kända eller kunde kännas igen antingen genom armbindel eller genom uniform, och de åsikter som framfördes i deras närvaro gällde knappast tvivel om lojaliteten mot nationalsocialisterna. De lokala partiledarna hade ingen kännedom om de negativa aspekterna av den allmänna opinionen, bortsett från vad de kände rent intuitivt.

Rapportsystemets nackdelar

Att det nazistiska rapportsystemet bara skummade ytan av den allmänna opinionen i Tyskland framgår klart av Ungers undersökning. En av de stora bristerna i systemet låg säkerligen i rapporternas vandring från den lokala gruppledaren via distriktsledaren till den regionala partiledaren och därifrån till partikansliet. Det var vanligt att den regionala partiledaren sammanställde sin veckorapport genom att markera vissa stycken ur distriktsrapporterna, och sedan flytta över dessa stycken till sin egen rapport, utan att förklara att detta hänförde sig till ett enda distrikt. En annan och kanske större felkälla var att medan det regionala kontoret skickade veckorapporter, sände de lokala gruppledarna och distriktsledarna rapporter bara en gång i månaden. De regionala ledarna spred då datum för distriktsrapporterna över hela månaden, så att det regionala kontoret hade endast ungefär en fjärdedel av alla distriktsrapporterna som underlag för partiets veckorapporter. I bästa fall kunde varje veckorapport bara ge en del av situationen i varje region, i sämsta fall, och det var vanligare, hänförde sig varje ämne i den regionala rapporten till erfarenheter från ett enda distrikt.

Ytterligare bevis för svagheter i den nazistiska opinionsobservationen får man när man jämför dessa rapporter med dem från säkerhetstjänsten. Där partirapporterna allmänt framhåller en orygglig tilltro till der Führer

... som sin uppgift att inte bara rapportera den allmänna reaktionen utan också förmedla sina egna omdömen, fastän de ofta var omdömslösa för att de sken av att vilja gå en bredare grund.

Otvivelsaktigt hade partiets förtroendepolitiska, som färdigt varje lokalavdelning, en stor betydelse för partiets 'Menschentum', dvs den allmänna moralen. Det är sannolikt klart, både av vad som framgår och vad som inte framgår av rapporterna, att partiet aldrig övergav den grundläggande svårigheten, nämligen att folket i en totalitär stat vanligen inte framgår sina tvivel och sin kritik av regimens i närvaro av dess representanter. Partiet opererade helt öppet, och dess medlemmar och tjänstemän var kända eller kunde kännas igen antingen genom utskick eller genom uniform, och de åsikter som framfördes i deras närvaro kändes knappast tvivel om jämfört med nationalliberalisternas. De lokala partiledningarna hade ingen kännedom om de negativa aspekterna av den allmänna opinionen, bortsett från vad de kände rent intuitivt.

Rapportens innehåll

Att det nationella rapportsystemet bara skummade ytan av den allmänna opinionen i Tyskland framgår klart av följande undersökning. En av de största svårigheterna i systemet låg säkerligen i rapporternas vändning från den lokala gruppledan till distriktsledaren till den regionala partiorganisationen till partikommittén. Det var vanligt att den regionala partiorganisationen sammansatte sina veckorapporter genom att markera vissa stycken ur distriktsrapporterna, och sedan flytta över dessa stycken till sin egen rapport, utan att förklara att detta hände sig till ett enda distrikt. En annan och kanske större felaktighet var att medan det regionala kontrollutskottet veckorapporter, såväl de lokala gruppledan och distriktsledaren som rapporterna, en gång i månaden. De regionala ledarna spröd då datum för distriktsrapporterna över hela månaden, så att det regionala kontrollutskottet hade endast något av förändring av alla distriktsrapporterna som underlag för partiets veckorapporter. I bästa fall kunde varje veckorapport bara ge en del av situationen i varje region, i bästa fall, och det var vanligt, händelsevis varje ämne i den regionala rapporten till experimenter från ett enda distrikt.

Ytterligare bevis för svårigheterna i den nationella opinionsövervakningen får man när man jämför dessa rapporter med den fria säkerhetsinsynen. Där partierna själva alltid framhåller en optimistisk bild till det förhållande

och hans politik, speglar säkerhetstjänstens rapporter noggrant upp- och nedgångarna i den allmänna opinionen, på ett på det hela taget trovärdigt sätt. Sådana avslöjanden som vardagliga skämt om ledande personer rapporterades regelbundet av säkerhetstjänsten men återfanns endast i undantagsfall i partiets fältrapporter. När partiorganisationen i allmänna ordalag skrev att "andan var god" eller "trygg", försökte säkerhetstjänstens ombud att verifiera sina uttalanden med ett stort antal intervjuer och med direkta citat från dessa.

En kanske större brist i de nazistiska rapporterna än den begränsade insikten i de underliggande strömningarna i den allmänna opinionen, var det faktum att partiet också var ansvarigt för 'Menschenführung'. Genom att rapportera om den allmänna opinionen i sitt distrikt, visste varje partiledare att han samtidigt bevisade den grad av framgång han haft, när han utfört en av sina grundläggande skyldigheter. Återkommande direktiv från partikansliet betonade nödvändigheten av fullständig sanningsenlighet i rapporterna, samtidigt som partiledarna uppmanades av kansliet att inte låta sig förledas att tro att enstaka pessimistiska tongångar från de lägre samhällsklasserna var något generellt mått på den allmänna opinionen!

De regionala ledarna var dock inte ensamma om att rapportera opinion, inte ens inom partiet. De centrala organen hölls också informerade om opinionsläget genom rapporter från underavdelningar på regional nivå. Så fick propagandaministeriet varje vecka meddelanden från de regionala propagandaavdelningarna, rikskontoret för jordbrukare fick månadsrapporter från sina representanter på landsbygden osv. Alla avdelningar på regional nivå var dock underställda den regionala partiledaren som också erhöll kopior av rapporterna. Det är därför inte troligt att ministern i sin officiella rapport avsiktligt skulle ta med information som kunde försätta den regionala ledaren i svårigheter.

Konkurrens från säkerhetstjänsten

En mycket irriterande och ständig källa till bekymmer för de regionala ledarna, och speciellt för partikansliet, var säkerhetstjänstens rapporter. Säkerhetstjänsten hade inget intresse av att dölja de negativa opinionsyttringarna, och hade heller inget ansvar för 'Menschenführung'. Istället bedömdes effektiviteten hos agenterna, lokalorganen och cheferna av hur många 'samhällsfientliga uttalanden' och 'negativa handlingar' de lyckades

och hans politik, speglar säkerhetsrådgivarens rapporter noggrant uttryck
nedgångarna i den allmänna opinionen, på ett sådant sätt som inte
samt. Sådana svar uttrycker som vanligt åskådning om ledande personers
förhållanden av säkerhetsrådgivaren men åskådning om ledande personers
fall i partiets förtroende. När partiorganisationen i allmänhet
skrev ett "någon var god" eller "tryck", försökte säkerhetsrådgivaren
med ett verkligt sin uttalande med ett stort antal intervjuer och med
direkt citat från dessa.

En kanske större brist i de nationella rapporterna än den begränsade
aktien i de underliggande uttalandena i den allmänna opinionen, var det
faktum att partiets också var enbart för "Menschentum". Genom att
rapporterna om den allmänna opinionen i sitt distrikt, visade varje parti-
ledare att han samtidigt bevisade den grad av framgång han haft, när han
utövt en av sina grundläggande skyldigheter, Återkommande direktiv från
partikansliet betonas nödvändigheten av fullständig sanningsenlighet i
rapporterna, samtidigt som partiledningarna uppmärksades av kansliet att inte
låta sig förledas att tro att enskilda personliga åsikter från de
flera samhällsklasserna var något generellt mått på den allmänna opinio-
nen!

De regionala ledarna var dock inte ensamma om att rapportera opinionen, inte
ens inom partiet. De centrala organen höll också informerade om opinions-
läget genom rapporter från underavdelningar på regional nivå. Så fick
propagandaministeriet varje vecka meddelanden från de regionala propa-
gandaindelningarna, rikskontoret för jordbrukare fick månadsrapporter från si-
na representanter på landsbygden osv. Alla avdelningar på regional nivå
var dock underordnade den regionala partiledaren som också erhöi kopior
av rapporterna. Det är därför inte troligt att ministern i sin officiella
rapport avsevärt skulle få mer information som kunde förstå den regio-
nala ledaren i svårigheter.

Konkurrens från säkerhetsrådgivaren

En mycket kritisk och skarp källa till bekymmer för de regionala
ledarna, och spegeln för partikansliet, var säkerhetsrådgivarens rapporter.
Säkerhetsrådgivaren hade inget intresse av att de olika de negativa opinio-
nerna, och hade heller inget svar för "Menschentum". Istället
bedömdes effektiviteten hos agenterna, iakttaganden och chelerna av när
många "samhälleliga uttalanden" och "negativa handlingar" de fördes

upptäcka. Framgången och styrkan av säkerhetstjänsten som enhet berodde till stor del på hur nödvändig den var för regimen. De egna rapporterna tjänade detta ändamål mycket bra. Där partiorganisationens rapporter överskattade den allmänna opinionen och folkets moral, kan säkerhetstjänstens rapporter mycket väl ge sken av en underskattning. Detta var ett av parti-kansliets huvudargument i det ständiga grälet med säkerhetstjänstens centrala organ. Under alla förhållanden framgår dock att säkerhetstjänsten hade mindre anledning att dölja de obehagliga sanningarna om den allmänna opinionen än partiets lokala avdelningar.

Nazistledarna misstrogna mot rapporterna

Det är svårt att säga vilken av de två informationskanalerna som hade det största inflytandet på de nazistiska ledarnas handlingssätt och deras dirigering av den allmänna opinionen. Man skulle kunna tro att de flesta ansåg säkerhetstjänstens rapporter mer tillförlitliga, åtminstone de som hade tillgång till båda rapportvägarna. Men den inre kretsen av nazistledare, som hade full insikt i säkerhetstjänstens rapporter, blev mer och mer misstrogna mot de alltmer oroande rapporterna. "Säkerhetstjänstens rapporter är fulla av misstag" skriver Goebbels i sin dagbok i april 1943, och Bormann lyckades i maj 1943 övertala Himmler att stoppa utsändandet av säkerhetstjänstens rapporter "till alla ministrar eftersom deras effekt är alltför nedslående". Defaitismen tog sig också uttryck i förbud för ministrarna att lyssna till utländska radiosändningar och i noggrann kontroll av prenumerationen av utländska tidningar. Det viktigaste var dock att alla utom ett fåtal av de nazistiska ledarna undanhölls information om det verkliga opinionsläget i landet. Goebbels ansåg att de som ofta var i kontakt med och talade till folket inte skulle känna till de obehagliga nyheterna. Därför var de flesta nazistledarna hänvisade till partiets rapporter, eventuellt kompletterade med rapporter från egna organ.

Slutsats

Den för partiet tillgängliga informationen härrörde sig huvudsakligen från två källor. Den första var enkla observationer av den allmänna andan, storleken och entusiasmen av publiken vid partimöten eller kyrkliga sammankomster. Dessa observationer var inte exakta men den allmänna tendensen kunde avläsas. Den andra källan var folkets uppfattning om en rad neutrala ämnen alltifrån distribution av konsumtionsvaror till skyddsåtgärder vid flyganfall. Vad befolkningen tyckte och tänkte om dessa saker var givetvis av betydelse för regimen, om inte annat än som hjälp vid utformningen

upptäcka. Framgången och styrkan av säkerhetsstatistiken som enbart förordade till stor del på hur nödvändigt den var för regimens. De egna rapporterna tillhörde detta ändamål mycket bra. Där partiorganisationens rapporter över skattade den allmänna opinionen och folkets moral, kan säkerhetsstatistiken rapporter mycket väl ge sken av en utvärdering. Detta var ett av parti-kanalerna huvudsakligen i det ständiga grillet med säkerhetsstatistiken som utvärdering. Under alla förhållanden framgår dock att säkerhetsstatistiken hade mindre anledning att följa de obehagliga sanningarna om den allmänna opi- nionen än partiets lokala avdelningar.

Nasjonalistiska missbegrepp och rapporter

Det är svårt att säga vilken av de två informationskanalerna som hade det största inflyandet på de nationalistiska ledarnas handlingsmönstret och deras utvärdering av den allmänna opinionen. Men skulle kunna tro att de flesta av de egna säkerhetsstatistiken rapporter var tillförlitliga. Åminstone de som hade tillgång till båda rapporterna. Men den inre kretsen av nationalistiska som hade full insikt i säkerhetsstatistiken rapporter, blev mer och mer misstänksamma mot de allmänna rapporterna. "Säkerhetsstatistiken rapporter är fulla av missar" skriver Goebbels i sin dagbok i april 1943, och det man lyckades i maj 1943 överrasta Himmler ett stopp utskändhet av säkerhetsstatistiken rapporter "till alla ministrar eftersom deras effekt är alltför nedslående". Det mest intressanta tog sig också uttryck i förbud för ministrar na att lyssna till utländska radioöversättningar och i noggrann kontroll av grannundersökningen av utländska tidningar. Det viktigaste var dock att alla utom ett fåtal av de nationalistiska ledarna undanhöll information om det verkliga opinionstillståndet i landet. Goebbels ansåg att de som inte var i kontakt med och talade till folket inte skulle kunna till de obehagliga nyheterna. Därför var de flesta nationalistiska hänvisade till partiets rapporter, eventuellt kompletterade med rapporter från egna organ.

Sistare

Den för partiet tillgängliga informationen härrörde sig huvudsakligen från två källor. Den första var enkla observationer av den allmänna andan, storleken och entusiasmen av publiken vid partimöten eller kyrkliga sammankomster. Dessa observationer var inte exakta men den allmänna tonen kunde avläsas. Den andra källan var folkets uppfattning om en rad centrala frågor allmän distribution av kommunikationsmedel till utvärderingar vid tillfället. Vid befolkningen tyckte och tänkte om dessa saker var givetvis av betydelse för regimen, om inte annat än som hjälp vid informationen

av propagandan. Medan de lokala partiorganisationerna utan besvär fick tillgång till informationen från dessa källor undergick den påtagliga förvrängningar på sin väg upp mot toppen i partihierarkin. En del av dessa förvrängningar var tillfälliga och kunde ha eliminerats genom större noggrannhet vid rapportutformningen. Andra vida större förvrängningar var avsiktliga, ty partiledare kan inte samtidigt manipulera och observera den allmänna opinionen. Under dessa omständigheter var det bara naturligt att deras observationer tenderade att stämma överens med den opinion de skulle förmedla.

av programmet. Sedan de lokala partiorganisationerna varit till
tillfälle till information från dessa källor förberett som utgångs-
förhållanden så att ett nytt parti i partiernas. In del av
dessa förhållanden var tillfälligt och kunde de olika partierna genom
andra konventioner och konferenserna. Andra viktiga saker i förhållande
något var väsentliga. Ty partierna kan inte samtidigt sammanfalla och
operera den allmänna opinionen. Under dessa omständigheter var det
bara naturligt att dessa omständigheter kunde sådana förhållanden med
den opålitliga de skulle förändras.

KUNGL. BIBL.
25. 10. 67 ✓
STOCKHOLM